

L'EDUCACIÓ FÍSICA EN EL PERÍODE D'ESCOLARITAT OBLIGATÒRIA

Luis Miguel Ruiz Pérez

Professor de Sistemàtica de l'Activitat Física. INEF Madrid.

José Luis Hernández Vázquez

Professor d'Aprenentatge Motor. Universitat Politècnica de Madrid.

1. De la situació actual al projecte de la reforma

El sistema educatiu espanyol ha incorporat, als darrers anys, modificacions orientades a pal·liar els desajustaments produïts respecte de la Constitució de 1978. Renovacions que han afectat tant l'ensenyament universitari (Llei Orgànica de Reforma Universitària -LRU- 1983) com l'ensenyament no universitari (Llei Orgànica del Dret a l'Educació -LODE- 1985). L'objectiu d'aquest treball es limita a l'ensenyament no universitari i més concretament al període d'"escolaritat obligatòria".

L'actual estructura educativa no universitària a Espanya data de l'any 1970 (Llei General d'Educació i Finançament de la Reforma Educativa) i continua vigent en línies generals. Aquesta Llei estructurava el sistema educatiu en quatre nivells o etapes: Educació Preescolar, Educació General Bàsica, aquesta obligatòria, Ensenyaments Mitjans i Educació Universitària.

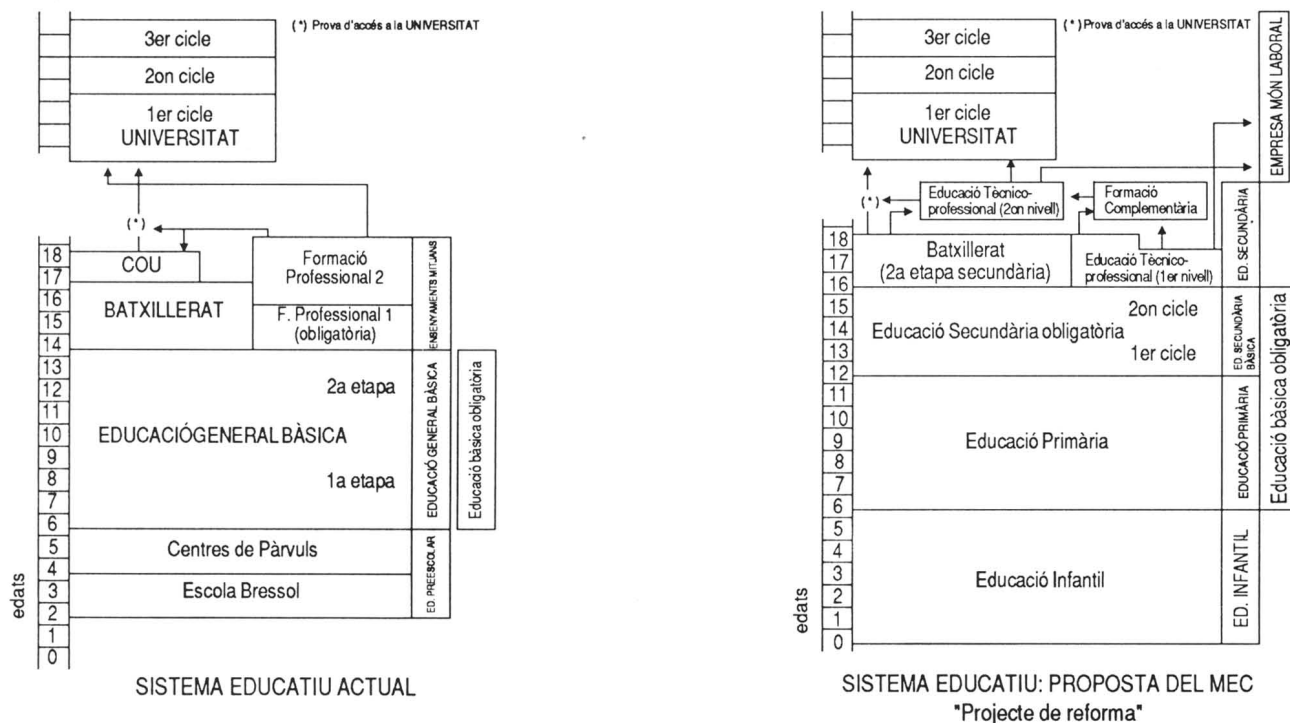
Recentment les autoritats educatives (Ministeri d'Educació i Ciència) han publicat un projecte que recull la proposta oficial per a la "reforma educativa".

Aquest document, proposat per debat

i informació pública, seguirà el curs de tramitació parlamentària fins a culminar en una nova Llei. Hom proposa una estructuració dels nivells educatius en: Educació Infantil (0-6 anys), Educació Primària (6 a 12 anys), Educació Secundària (12 a 18 anys; primer cicle de 12 a 14 anys obligatori). (Fig. 1)

Aquest canvi estructural vol adequar el sistema educatiu als temps actuals i l'homologa al de la resta de països desenvolupats, posant èmfasi en: prolongar l'escolarització obligatòria, revaloritzar la formació tècnico-professional, millorar la qualitat de l'ensenyament.

Figura 1. ESTRUCTURACIÓ DEL SISTEMA EDUCATIU ESPANYOL

2. L'educació física en els trams inferiors del sistema educatiu: evolució en els horaris i en els continguts

Després que es promulgué, al 1970, la Llei General d'Educació, els programes i les directrius metodològi-

ques s'han succeït en intervals que han permès una actualització i renovació constants. En els trams inferiors de l'ensenyament, Preescolar i Ensenyança Bàsica obligatòria, es distingeixen dos períodes en què el tractament de l'Educació Física evoluciona cap a continguts més defi-

nits, independents i horaris més amplis. El primer període s'inicià durant el curs 1970-71, en el qual es van ajustar plans i programes a la nova Llei. La renovació següent es produeix al 1981 amb la nova ordenació de l'Educació General Bàsica en cicles. (Fig. 2)

Figura 2. HORARI DESTINAT A L'EDUCACIÓ FÍSICA EN L'ENSENYAMENT OBLIGATORI.

ORIENTACIONS 1971		ORIENTACIONS 1981/1983	
Preescolar.....	-- h.s.	Preescolar	2,5 h.s.
EGB		EGB: Educació Física	
1a Etapa:	Àrea d'Expressió Dinàmica.....	Cicle Inicial.....	2,5 h.s.
	Formació Musical	Cicle Mitjà.....	2 h.s.
	Ed. Física i Esports		
	Dramatitzacions. }	Cicle Superior.....	2,5 h.s.
2a Etapa:	Ed. Física i Esports.		
	2,5 h.s.		

h.s.=hores setmanals

Els continguts en els cursos inferiors estan relacionats amb les aptituds psicomotores i evolucionen cap a una atenció més gran a les habilitats i destreses esportives així com al desenvolupament de les qualitats físiques en els cursos superiors.

En el marc de la reforma no es concreten aspectes d'horaris, però val a dir que hom dona un gir notable als continguts, sobretot en l'Educació Secundària, que inicia un model que inclou aspectes d'higiene i salut, un marcat caràcter social de la pràctica esportiva i una preparació de l'individu per a l'aprofitament del lleure en activitats lúdico-esportives.

3. L'Educació Física en el "Projecte de reforma": nivells infantil, primari i secundari obligatori

El tram anomenat "*educació infantil*", s'articula en dos cicles: el primer cicle de 0 a 3 anys i un segon cicle de 3 a 6 anys. En el primer cicle l'educació ha de ser menys diferenciada i distingeix una doble àrea d'experiències: la d'expressió i llenguatge i la *cognitivo-motriu*. En el segon cicle hom proposa una major diferenciació en àrees: àrea de la comunicació i del llenguatge, de l'expressió i de l'autonomia corporal, del coneixement socioambiental i natural i dels elements lògico-matemàtics.

Entre els objectius que s'assenyalen en l'Educació Infantil, per la seva relació amb el cos, i vinculats a la salut, figuren:

- Prendre consciència d'un mateix en integrar i controlar les diverses parts del cos.
- Desenvolupar la capacitat d'expressió corporal, plàstica i musical, així com l'autonomia personal.
- Fomentar conductes, hàbits i actituds que promoguin una vida sana.

En l'Educació Primària (dels 6 als 12 anys) es marquen objectius generals que afecten directament l'educació física: "tenir una imatge ben organitzada i, alhora, positiva del propi cos; aconseguir el seu control voluntari i un desenvolupament equilibrat a través de l'exercici físic i de l'esport. Les conductes i les actituds promotores de

la salut i del benestar corporal". Indica així mateix que les *àrees curriculars de coneixement i d'experiència* són: llengua i iniciació a la literatura, matemàtiques, educació artística i educació física.

Quant al professorat que ha d'impartir els ensenyaments de les diferents àrees, hom proposa que els grups d'alumnes es vinculin a un Professor al llarg de cada cicle, i es recomana que existeixi un *professorat especialitzat* en determinades àrees de currículum, com llengua estrangera, música (dintre de l'àrea d'educació artística) i *educació física*.

En l'educació secundària obligatòria —primera etapa— (dels 12 als 16 anys) el currículum inclou una sèrie d'àrees al voltant de les quals s'articulen diverses assignatures. Entre elles figura l'àrea d'"Educació Física Esportiva i per a la Salut", integrada per: l'esport, la gimnàstica, la higiene, l'educació sexual i l'educació per a la salut.

En l'Educació Secundària, la progressiva diferenciació de continguts curriculars i el principi d'organització

d'ensenyaments per àrees, desemboca en la necessitat d'un professor per àrea.

El nivell d'ensenyament secundari no obligatori (dels 16 als 18 anys), actualment Batxillerat i Formació Professional, l'atenen els Llicenciats en Educació Física, els quals tenen altres àmbits importants en l'exercici professional.

Hom preveu l'ampliació d'unes 950 noves places de plantilla, que seran cobertes esglaonadament amb un increment anual aproximat de 150 places.

Independentment del Pla que comentem, l'actuació de l'Estat en la formació de Llicenciats en Educació Física es materialitza des de fa alguns anys a través de la creació de nous Instituts d'Educació Física. L'actuació més important s'ha dut a terme en el curs 1987/88 en el transcurs del qual diverses ciutats han iniciat les classes d'INEF: València, Las Palmas, Lleó i La Corunya, que s'uneixen als centres ja creats anteriorment a Vitòria, Lleida, Granada, Barcelona i Madrid. (Fig. 3)

Figura 3. ELS INEF A ESPANYA

CENTRE I ANTIGUITAT	DEPENDÈNCIA ADMINISTRATIVA I UNIVERSITÀRIA
Madrid 1967-68	Consell Superior d'Esports Universitat Politècnica de Madrid
Barcelona 1976-77	Generalitat de Catalunya Universitat de Barcelona
Granada 1982-83	Comunitat Autònoma d'Andalusia Universitat de Granada
Lleida 1982-83	Generalitat de Catalunya Universitat de Barcelona
Vitòria 1986-87	Comunitat Autònoma del País Basc
València 1987-88	Comunitat Autònoma de València Universitat de València
Lleó 1987-88	Comunitat Autònoma de Castella-Lleó Universitat Politècnica de Lleó
Las Palmas 1987-88	Comunitat Autònoma de Canàries Universitat Politècnica de Canàries
La Corunya 1987-88	Comunitat Autònoma de Galícia Universitat de Santiago de Compostel.la.

4. Pla d'extensió de l'educació física i de l'esport en els centres escolars: 1987-1992

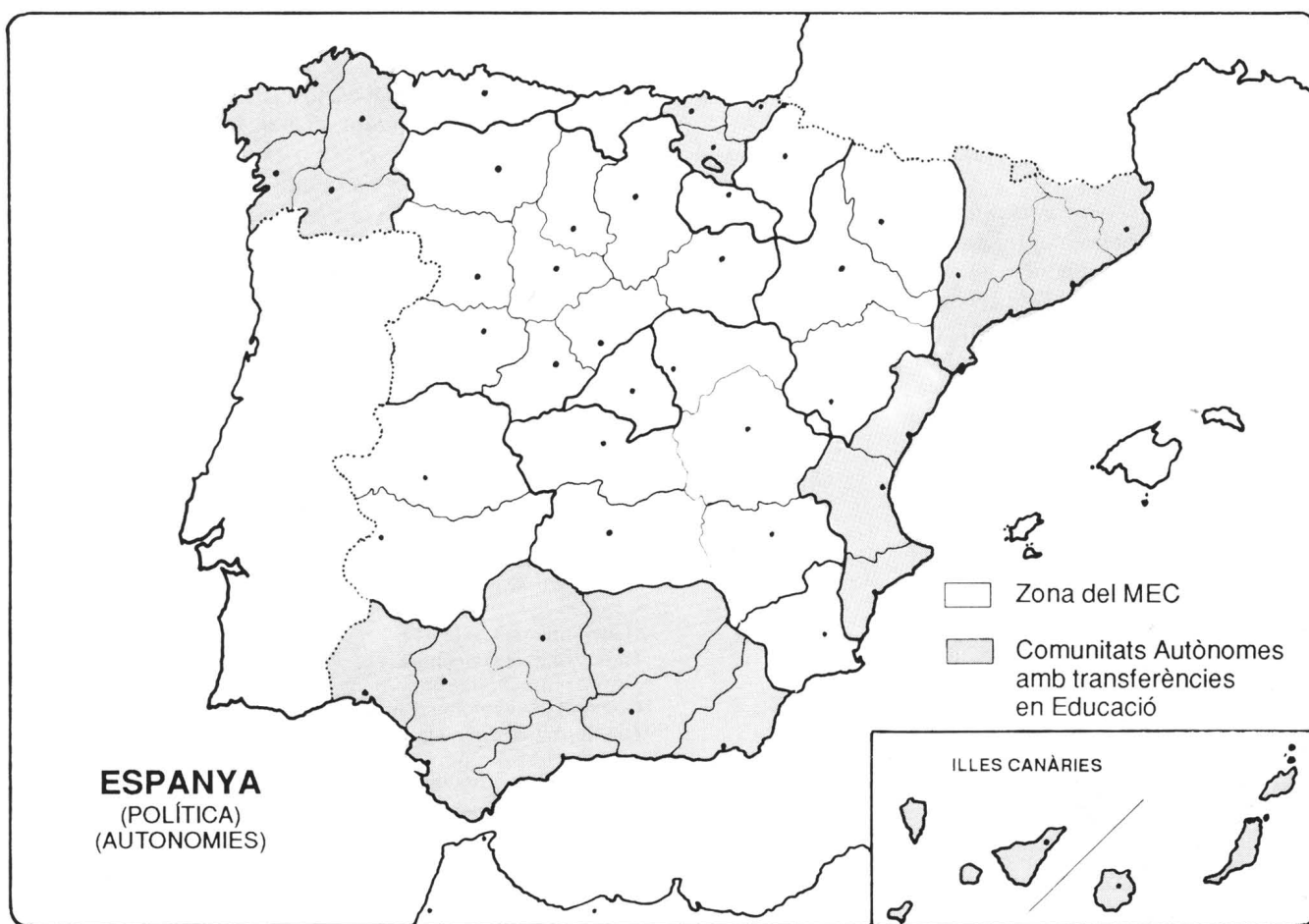
Aquest pla afecta tant l'ensenyament primari com el secundari, tot i que centra la seva actuació en els nivells fins ara més desatesos que són els inferiors. Té com a finalitat aconseguir que en

un terme de cinc anys s'assoleixin nivells satisfactoris en l'atenció de l'Educació Física i l'Esport en els Centres Escolars que fins al moment tenen grans insuficiències.

Promogut pels Ministeris d'Educació i Ciència (MEC) i el de Cultura (Consell Superior d'Esports, com a organisme autònom d'aquest ministeri), s'aplica per la via de convenis amb

altres institucions educatives. Territorialment aquest pla afecta l'àmbit de gestió del MEC, les competències del qual en matèria educativa no han estat transferides a les Comunitats Autònomes. Les Comunitats que tenen transferides aquestes competències, Catalunya, País Basc, València, Canàries, Galícia i Andalusia, tenen actuacions pròpies en aquest camp (Fig. 4).

Figura 4 . MAPA EDUCATIU-ADMINISTRATIU D'ESPANYA

4.1.- Especialització del Professorat

Els Diplomats Universitaris, Professors d'Educació General Bàsica, són els que tenen la competència de l'ensenyament de l'Educació Física i de l'Esport en el nivell educatiu de

l'educació infantil, primària i secundària. L'especialització, per tant, es dirigeix cap a aquest professorat. Els cursos de formació es realitzen a les Universitats que estableixen un conveni amb el Ministeri d'Educació i Ciència i amb el Consell Superior d'Esports.

En l'àmbit territorial de gestió directa del MEC, en el curs 1987-88, trobem una disponibilitat de professorat especialista de 944, davant una estimació de necessitats d'uns 3.446. El dèficit d'uns 2.500 professors especialistes cal cobrir-lo en el transcurs dels propers cinc anys. (Fig. 5)

Figura 5. **PROGRAMES D'ESPECIALITZACIÓ I DOTACIÓ DE PROFESSORS D'EGB EN EDUCACIÓ FÍSICA(*)**

Curs	Plantilla estimada	Dèficit d'especialistes
1987-1988	944	2.082
1988-89	1.364	1.732
1989-90	1.714	1.172
1990-91	2.274	662
1991-92	2.784	—
1992-93	3.446	—

(*) = Zona del MEC.

MEC = Ministeri d'Educació i Ciència

4.2.- Reforma dels continguts i ampliacions dels horaris

La millora dels continguts que pretén el pla s'inserta en el Projecte de la Reforma, i pretén:

- una Educació Física orientada a aconseguir hàbits de salut i higiene,
- una iniciació esportiva orientada a una pràctica generalitzada i de caràcter social,
- una Educació Física que participi en la formació integral de la persona.

Pel que fa al plantejament pràctic, el pla estableix la no diferenciació de sexes en la realització d'activitats físiques i esportives, el predomini lúdic i social, així com la iniciació a la pràctica esportiva habitual.

Quant a l'horari, hom pretén una ampliació progressiva que finalment arribi a:

- Educació Infantil ..... 2,5 h/s
- Educ. Primària Bàsica..... 2,5 "
- Educ. Secund. Obligatòria.... 3 "
- Educació Secundària..... 2 "

4.3.- Instal·lacions i equipament escolar

Les carències en aquest sector són grans i el pla preveu de resoldre-les amb la construcció d'instal·lacions pròpies en els centres escolars o la utilització d'instal·lacions properes als

centres docents. Inclou l'ampliació i la millora de les instal·lacions actuals a partir d'un "inventari" de totes les instal·lacions esportives escolars de centres depenents del MEC.

4.4.- Finançament del Pla

El programa d'inversions necessàries per tal de dur a terme el pla sucintament descrit arriba a una xifra superior als trenta-sis mil milions de pesetes.

5. Evolució de les tendències pedagògiques de l'Educació Física, en l'educació infantil, educació primària i educació secundària obligatòria: l'educació física real

És cert que d'un lustre ençà, l'Educació Física Escolar en general ha millorat en qualitat i en quantitat. La presa de consciència dels pares i dels educadors és creixent i favorable. La tradicional imatge del professor, o del mestre, davant dels nens realitzant tota una sèrie d'exercicis gimnàstics rígids i mancats de tota creativitat, i espontaneïtat, s'ha invertit en convertir-se aquest en el *facilitador* de les situacions motrius la majoria de les ve-

gades creades pels propis nens.

No obstant això, aquesta imatge és fruit d'una lenta evolució en la concepció sobre el paper de les activitats físiques en el si de l'Escola.

Com en la majoria dels països d'Europa, a Espanya conviuen almenys quatre tendències en matèria d'Educació Física infantil. D'una banda, estan els professionals que han evolucionat a partir de la tradicional *gimnàstica* i reprenent el concepte d'higiene i salut desenvolupen llur activitat pedagògica amonats en millorar els factors de l'aptitud física (força, flexibilitat, resistència, etc.), així com tot allò relacionat amb la postura. És una orientació de tipus mèdic que revaloritza preferentment els exercicis enfront dels alumnes...

En segon lloc, trobem l'*orientació esportiva*, fruit de l'auge de les activitats esportives en el si de la societat, la qual veu en els alumnes atletes potencials, necessitats dels valors que l'esport els pot transmetre. És una orientació que afavoreix la selecció i la competició. Els alumnes de l'educació primària són introduïts en jocs pre-esportius i en l'aprenentatge d'habilitats esportives.

L'*orientació expressiva* neix com a resultat de la participació d'un gran nombre de mestres en "stages" i cursos de teatre, dansa i/o expressió cor-

poral, i que vol ser un revulsiu a la rigidesa de les pràctiques corporals de l'escola tradicional. La revitalització del cos emotiu es presenta com una necessitat en l'educació infantil.

En darrer terme, trobem la *tendència psicomotora*, la qual es presenta com la panacea als problemes de l'escolaritat. Enfront d'unes pràctiques corporals competitives i mancades d'espontaneïtat, apareix la psicomotricitat com a salvadora dels fracassos escolars. Certament, existeixen actualment tantes modificacions del pensament psicomotor com mestres que imparteixen aquesta assignatura. Els pressupostos són cada dia més discutits i la seva aplicabilitat com a matèria aïllada no ha estat un fet, tot i que s'hagi volgut crear la figura del "psicomotricista".

Aquestes tendències conviuen actualment en l'àmbit de l'Educació Física

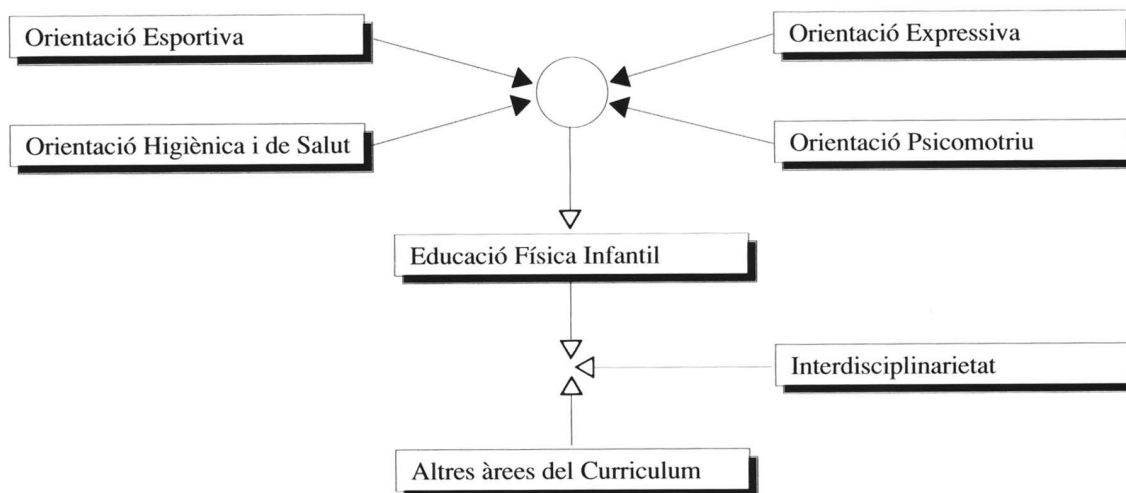
escolar. En la mateixa formació dels especialistes en aquest àmbit, per treballar en l'Educació infantil primària i secundària, destaca cada un d'aquests apartats. La reforma estableix que ha d'existir una àrea per a la salut i l'Educació Física.

Potser és en els programes de l'Educació Infantil i Primària on les tendències expressiva i psicomotriu són més rellevants (Moral et al. 1984; Ortega i Blázquez, 1980; Comellas i Perpinyà, 1984; Moral i Cantó, 1980, etc.) possiblement perquè és en aquestes edats en què cal desenvolupar els nuclis psicomotrius de la motricitat infantil, així com les capacitats perceptives estretament relacionades amb aquests (Sánchez Bañuelos, 1987; Ruiz Pérez, 1987) ja que són elements indispensables de cara a aprenentatges motors posteriors.

És per tant habitual que els mestre,s en l'hora dedicada a l'Educació Física infantil, afavoreixin en els nens les capacitats d'exploració, recerca, creació, domini, utilització àmplia i variada d'objectes i de material, amb la voluntat de desenvolupar en el nen regles d'acció més que respostes específiques. El mestre no és doncs el que imposa els exercicis sinó el facilitador de l'acció.

Això és similar al que passa en altres àrees del currículum, on en la majoria dels casos el mestre tracta que els nens adquireixin els pre-requisits i els elements bàsics del càlcul, de la lectura, de l'escriptura, de les relacions socials, etc. És on apareix cada dia amb més força la noció d'interdisciplinarietat, ressaltada pels especialistes d'Educació Física infantil (Moral, Manchón i Cantó, 1984) (Fig. 6).

Figura 6. RELACIÓ ENTRE LES DIVERSES TENDÈNCIES EN EL SI DE L'EDUCACIÓ FÍSICA EN L'EDAT INFANTIL

Aquests programes també tenen en compte el concepte de SALUT, de màxima importància en uns nens que viuran en un món on aquest concepte adquireix una importància creixent. No obstant això, aquesta preocupació no implica el desenvolupament de les aptituds físiques a l'estil de l'adult en l'educació infantil i primària, sinó que

és la pròpia dinàmica de les sessions i de les situacions lúdiques la que afavoreix aquest desenvolupament. En l'educació secundària, el nen és introduït en el món de les activitats esportives polifacètiques, múltiples i variades que li permeten entrar en contacte amb un gran nombre d'activitats esportives i d'esbarjo. És

el moment en què els especialistes incideixen en el desenvolupament de les qualitats del valor físic. Tot i que en els programes tornen a aparèixer les quatre tendències tal i com ho demostren els projectes de programes per a aquest cicle secundari.

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

ANGEL, C.: "El desenvolupament del Comportament Psicomotor dels nens".

COMELLAS, M. i PERPINYÀ, A.: "La Psicomotricidad en Preescolar". Ed. CEAC, Barcelona, 1984.

HERNÁNDEZ VÁZQUEZ, MANCHÓN RUIZ i ALTRES: "Expresión Dinámica: Educación Física 1º EGB".- Edit. Gymnos, 1981.

HERNÁNDEZ VÁZQUEZ, ANDRÉS PÉREZ: "Las instalaciones deportivas en los Centros Escolares".- Edita Consejo Superior de Deportes, 1981.

MORAL, P. i CANTÓ, R.: "Psicomotricidad. Movimiento y Educación". UNED. Madrid, 1980.

MORAL, P., MANCHÓN, J.I. i CANTÓ, R.: "La Educación Física en Preescolar". Editorial Gymnos, Madrid, 1985.

ORTEGA, E. i BLÁZQUEZ, D.: "La actividad motriz en el niño de 3 a 6 años". Edit. Cincel. Madrid, 1984.

PROGRAMAS Renovados de Educación Preescolar y Ciclo Inicial. Edit. Escuela Española. Madrid, 1981.

PROYECTO para la reforma de la enseñanza. Propuesta para debate. Ministeri d'Educació i Ciència, 1987.

RUIZ PÉREZ, L.M.: "Desarrollo Motor y Actividades Físicas". Edit. Gymnos. Madrid, 1987.

SÁNCHEZ BAÑUELOS, F.: "Bases para una didáctica de la Educación Física y el Deporte". Edit. Gymnos. Madrid, 1987.

REVISTA VIDA ESCOLAR: Números 124-126. Desembre-Febrer 1970/71. Ministeri d'Educació i Ciència. CEDODEP.

REVISTA VIDA ESCOLAR: Números 128-130. Abril-Juny 1981. Ministeri d'Educació i Ciència.

REVISTA VIDA ESCOLAR: Número 212. Maig-Juny 1981. Programes renovats de la EGB Document de consulta. Educación Física: Cicle Mitjà i Superior.

DOCUMENTS NO PUBLICATS:

- Pla d'Extensió de l'Educació Física i de l'Esport.

- Convenis entre el Ministeri d'Educació i Ciència, el Consell Superior d'Esports i les Universitats.

- El reciclatge del professorat d'EGB i cursos d'especialització.
